

ULOGA EKOLOŠKOG SAVETODAVSTVA U RAZVOJU ORGANSKE PROIZVODNJE U SRBIJI

Branko Mihailović¹, Drago Cvijanović¹, Gorica Cvijanović²

Izvod: Savremeni uslovi poslovanja zahtevaju uspostavljanje veze između ekonomskih, socijalnih ekoloških kriterijuma alokacije resursa. Pomoću ekološkog savetodavstva koje uvažava situacioni pristup u radu može se postići balans između ekonomske efikasnosti, društveno odgovornog poslovanja i standarda organske proizvodnje. Pristupanje tržištu EU nameće strožije uslove poslovanja koji se ogledaju u oštrijoj konkurenciji i brojnim propisima iz oblasti zaštite životne okoline, zaštite proizvođača i potrošača i sl. Posledično, ovaj rad je imao ambiciju da ukaže na značaj ekološkog savetodavstva u afirmaciji organske proizvodnje u Srbiji.

Ključne reči: ekologija, savetodavstvo, organska proizvodnja, standardi.

Uvod

Teritorija R. Srbije obuhvata pet biogeografskih oblasti, a stepen raznolikosti biljnog i životinjskog sveta je izuzetno visok. Visoka biološka raznovrsnost rezultat je: geografskog položaja zemlje, otvorenosti njene teritorije za okolne regione i uslova razvoja biljnog i životinjskog sveta kroz istoriju. Poljoprivreda u Srbiji je tokom poslednjih nekoliko godina značajno smanjila negativan uticaj na prirodnu sredinu, pre svega kroz smanjenje upotrebe mineralnih đubriva i hemijskih sredstava za zaštitu bilja. Ovo smanjenje je rezultat nedostatka novčanih sredstava za viša agrotehnička ulaganja. Trenutno, glavni problemi zbog negativnog uticaja poljoprivrede na stanje životne sredine odnose se na: zagađenje zemljišta usled upotrebe đubriva i pesticida, kao i zagađenje voda (odliv tečnog stajnjaka sa stočarskih farmi) i sl. Poljoprivredni proizvođači generalno imaju nizak nivo svesti o neophodnosti zaštite životne sredine i korišćenju takozvanih „dobrih poljoprivrednih praksi”, odnosno održive poljoprivrede koja ne ugrožava životnu sredinu - „High Nature Value farming”.

Domaća preduzeća su poslovala u netržišnim uslovima i nisu iznedrila stručne i dinamične rukovodioce koji uspešno upravljaju promenama. Nužnost sveobuhvatne transformacije zahteva poznavanje specifičnih aktivnosti i intervencija koje su katalizator izgradnje efikasnih preduzeća tržišne privrede (Mihailović, 2007.). U sektoru agro biznisa savetodavstvo predstavlja jedan od značajnih faktora modernizacije poslovanja. U prilog ovoj konstataciji treba navesti potvrđenu činjenicu da ulaganje u savetodavstvo (i poljoprivredna istraživanja) donosi oko 40% prosečne stope zarade, što je "mnogo više nego druge investicije u poljoprivrednom razvoju" (Van den Bani

---

¹ Institut za ekonomiku poljoprivrede, Volgina 15, Beograd, Srbija (brankomih@neobee.net)

² Fakultet za biofarming, Bačka Topola, Megatrend univerzitet Beograd, Maršala Tita 39, 24300 Bačka Topola, (cvijagor@yahoo.com)

Hawkins, 1996). Istraživanje tržišta konsultantskih usluga u Srbiji je utvrdilo da u agrokompleksu postoji značajna tražnja za konsultantskim uslugama iz oblasti standardizacije proizvodnje (Mihailović, 2011.). U skladu sa potrebama preduzeća u agrokompleksu Srbije, čini se svrsishodnim formulisati određene smernice za izbor konsultanta u ovoj oblasti, a posebno za realizaciju sistema menadžmenta kvalitetom u proizvodnji organske hrane. U implementaciji sistema menadžmenta kvalitetom, neka preduzeća u agrokompleksu Srbije odlučuju da se oslone na svoje sopstvene kadrove, ali neka koriste usluge eksternih konsultanata. Odabiranje konsultanta važno je za organizaciju, jer treba obezbediti da rezultujući sistem menadžmenta kvalitetom bude sposoban da ispuni sve ciljeve koje je organizacija planirala na najbolji i delotvoran način. Čak i kada se koriste usluge konsultanta za sistem menadžmenta kvalitetom, uključivanje i posvećivanje najvišeg rukovodstva organizacije ključni su faktori za realizaciju sistema menadžmenta kvalitetom. Ovaj međunarodni standard namenjen je pružanju uputstva u vezi sa faktorima koji treba da se razmatraju kada se odabira konsultant za sistem menadžmenta kvalitetom. Mogu ga koristiti organizacije za sistem menadžmenta kvalitetom pri izboru konsultanta sposobnog da ispuni njihove posebne potrebe, očekivanja i ciljeve pri realizaciji sistema menadžmenta kvalitetom. A takođe, ga mogu koristiti: (a) konsultanti za sistem menadžmenta kvalitetom, kao uputstva za konsultovanje (savetovanje) o sistemu menadžmenta kvalitetom i (b) konsultantske (savetodavne) organizacije, za izbor konsultanta za sistem menadžmenta kvalitetom (Smernice za izbor konsultanata za sistem menadžmenta kvalitetom i korišćenje njihovih usluga, 2005.).

Materijal i metode rada

U realizaciji istraživačkog zadatka korišćeno je desk istraživanje podataka koji se odnose na ekološko savetodavstvo i organsku proizvodnju u Srbiji. Ovakvo istraživanje podrazumeva korišćenje podataka iz sledećih zvaničnih izvora: međunarodnih institucija, pojedinih ministarstava Republike Srbije, domaće i strane literature; interne dokumentacione baze Instituta za ekonomiku poljoprivrede Beograd. Shodno tome, može se dobiti što pouzdaniji odgovor na ključna pitanja koja se nameću u okviru analize uloge ekološkog savetodavstva u razvoju organske proizvodnje u Srbiji.

Rezultati istraživanja i diskusija

Ekološki faktor dobija na značaju, što stvara tražnju za posebnim konsultantskim uslugama vezanim za projektovanje i instaliranje opreme za smanjenje/sprečavanje zagađenja. Vrednost investicija na svetskom ekološkom tržištu je porasla sa 379 milijardi dolara u 1995. godini na 518 milijardi dolara u 2000. godini (Janković, 2006). Konsultantske organizacije se međusobno razlikuju po modelu finansiranja, organizovanosti i procesu konsaltinga. Različiti modeli savetodavstva uvek su posredno i neposredno determinisani društvenim kontekstom u kome institucije savetodavstva treba da deluju (Janković, 2006.). Istovremeno, značajno je istaći i postojanje sve veće specijalizacije konsultanata za određene oblasti. Naime, u cilju ispunjenja standarda organske proizvodnje, potrebno je da konsultanti poseduju nova

usko specijalizovana znanja. Specijalizacija konsultanata (tzv. CMC – Subject Matter Specialist) podrazumeva poznavanje specifičnih oblasti poput socio-ekonomskog konsaltinga, ekološkog konsaltinga, kao i upoznavanje sa novim propisima i standardima u EU. Posledično, pretpostavka uspešnog konsaltinga je kontinuirana edukacija konsultanata i razmena poslovnog iskustva i inovacija putem konsultantskih udruženja. S tim u vezi je i postojanje strateškog planiranja razvoja i povezivanja AKIS-a (Sistema znanja i informacija u poljoprivredi) i različitih centara za edukaciju savetodavaca. To mogu biti posebni centri za tu namenu, ali najčešće su to fakulteti, istraživački instituti, škole i različite institucije koje, zavisno od potreba savetodavaca, pružaju dodatnu edukaciju. Na taj način konsultanti obogaćuju svoje znanje i oplemenjuju poslovno iskustvo. Stečena znanja se dalje prenose i omogućavaju rešavanje konkretnih poslovnih problema klijenata. Konsultantske usluge u oblasti zaštite sredine i ekološkog menadžmenta pružaju određene naučno istraživačke organizacije (instituti), Privredna komora Srbije (PKS), savetodavna tela pojedinih ministarstava, kao i privatne konsultantske organizacije koje u okviru poslovne ponude imaju usluge ekološkog menadžmenta. U oblasti ekološkog menadžmenta postoje najmanje tri oblika konsalting projekata: (1) dijagnoza stanja ekoloških uslova, društveno odgovornog poslovanja i održivog razvoja; (2) edukacija i implementacija standarda ekološke proizvodnje; (3) intervencije u proizvodnji i tehnologiji. Značajna podrška konsultantskih usluga uočava se i u oblasti kreiranja ekoloških klastera. Inicijative za formiranje klastera u Srbiji postoje i u oblasti ekologije. Preduzeća članovi Ekološkog klastera Srbije su ovlašćena za preuzimanje i reciklažu određenih vrsta opasnih i neopasnih otpada. Važno je istaći da sva preduzeća članovi klastera imaju sve tehničke uslove, kao što je potrebna dokumentacija za reciklažu i preuzimanje otpada (Mihailovic, 2011.).

Iskustvo je pokazalo da najveće šanse za uspeh imaju oni klasteri (inicijative) koji imaju koncenzus o zajedničkim ciljevima i aktivnostima, koji imaju jasan okvir za saradnju i koji su nastali na bazi sopstvene inicijative. U privredi Srbije, u toku Pilot programa klasterizacije, ovo su ujedno i najveći problemi. Naime, uspešan rad klastera ograničava visoki stepen nepoverenja članica, nerazumevanje pojma klaster, želja za horizontalnim udruživanjem bez spremnosti na dublju saradnju, insistiranje na pojedinačnim problemima, strah od gubitka autonomnosti odluka u poslovanju. Istovremeno, nedostatak i nerazvijenost institucionalne i infrastrukturne potpore u mnogome otežava ove procese u srpskoj ekonomiji. Saradnja između univerziteta, naučno-istraživačkih organizacija i sektora privrede nije dovoljno razvijena (Program za razvoj poslovnih inkubatora i klastera u Republici Srbiji, 2006.).

Generalno posmatrano, u Srbiji postoje prirodni uslovi za razvoj organske poljoprivrede koji se ogledaju, pre svega, u nezagađenim poljoprivrednim površinama, kao i u postojanju domaćinstva u planinskim predelima sa zaokruženim ciklusom biljne i stočarske proizvodnje. Proizvodnja, prerada i tržišni plasman organske hrane moraju da budu u saglasnosti sa međunarodnim standardima i Zakonom o proizvodnji organske hrane u Srbiji. Površina sa koje se sakupljaju divlje biljne vrste iz prirodnih staništa metodom organske proizvodnje u 2009. godini iznosi oko 1.000.000 hektara, dok obradiva površina na kojoj se primenjuju metode organske proizvodnje iznosi oko 1.200 hektara. Organska poljoprivreda je bazirana na esencijalnoj vezi poljoprivrede i prirode sa akcentom na

poštovanju prirodne ravnoteže. Putem organske proizvodnje i ponude zdravstveno bezbedne hrane kreiraju se preduslovi za podsticanje izvoza i unapređenje socijalno-ekonomskog položaja ruralne sredine i nacionalne ekonomije.

Organska poljoprivreda dobija sve više na značaju, time što približava čoveka prirodi, od koje se odrodio, čini takođe skoro potpunu harmoniju sa zahtevima o očuvanju životne sredine i na kraju, omogućava stanovništvu da se hrani proizvodima koji su nastali prirodnim procesima, koristeći organske i mineralne materije (Katić i sar., 2008.). Shodno tome, ciljevi organske proizvodnje su sledeći: proizvodnja dovoljnih količina visoko kvalitetne hrane; održavanje i povećanje dugoročne plodnosti i biološke aktivnosti zemljišta korišćenjem bioloških, mehaničkih i metoda prilagođenih lokalnim uslovima; zaštita i održavanje biodiverziteta u prirodi i poljoprivredi, na farmi i njenoj okolini, upotrebom održivih proizvodnih sistema; održanje i očuvanje genetičkog diverziteta obraćanjem pažnje na upravljanje genetičkim resursima na farmi, prepoznavanje značaja domaćeg znanja i tradicionalnih proizvođačkih sistema, njihova zaštita i primena u edukaciji (Mihailović i sar., 2007.).

Republika Srbija ima veoma dobre uslove za uspostavljanje ovog načina proizvodnje. Životna sredina je očuvana, naročito u planinskim regijama, koja zauzima 71,5% centralnog dela Republike Srbije, odnosno 51,7% čitave teritorije republike (Katić i sar., 2008.). Naime, većina ovih oblasti imaju vodu visokog kvaliteta, čist vazduh i udaljeni su od auto puteva i drugih izvora zagađenja životne sredine. Shodno tome, organska proizvodnja se sprovodi po veoma visokim kriterijumima i regulisana je posebnim odlukama. Ova regulativa postoji i u Srbiji takođe i dobro je koordinisana sa pravnom regulativom EU.

Zaključak

Liberalizacija domaće ekonomije podrazumeva ne samo međunarodnu konkurenciju već i strožije uslove poslovanja. Novi uslovi poslovnog takmičenja podrazumevaju poznavanje i implementaciju propisa iz oblasti zaštite životne okoline, zdravstva, sigurnosti, zaštite proizvođača i adekvatnosti proizvoda. Poljoprivredni proizvođači i preduzeća u Srbiji nemaju dovoljno poslovnog iskustva u tržišnim uslovima, te im je potrebna pomoć u znanju, veštinama i upoznavanju sa standardima organske proizvodnje. Ekološko savetodavstvo se pokazalo kao dobar vid ove pomoći.

Napomena

Rad je deo istraživanja naprojektu 46006 “Održiva poljoprivreda i ruralni razvoj u funkciji ostvarivanja strateških ciljeva Republike Srbije u okviru dunavskog regiona” finansiranog od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Literatura

Janković, D. (2006). Organizacioni modeli poljoprivrednog savetodavstva u Nemačkoj. *Ekonomika poljoprivrede*, Broj TB (13-667), 581-588.

- Katić, B., Cvijanović, D., Cicea, C. (2008). Organska proizvodnja u funkciji zaštite životne sredine u Srbiji - stanje i regulativa. *Ekonomika poljoprivrede*, vol. 55, br. 3, 267-276.
- Mihailović, B. (2007). *Uloga konsaltinga u restrukturiranju preduzeća u tranziciji*. Monografija, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd.
- Mihailović, B. (2011). Razvoj konsultantskih usluga u Srbiji i njihov uticaj na performanse preduzeća u agrokompleksu. Monografija, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd.
- Mihailović, B., Savić, M., Katić, B. (2007). Konsalting, održivi razvoj i organska proizvodnja: perspektiva Srbije. *Industrija*, broj 4, 81-94 (2007).
- Program za razvoj poslovnih inkubatora i klastera u Republici Srbiji 2007-2010, Republika Srbija, Ministarstvo privrede, Beograd, decembar, 2006.
- Smernice za izbor konsultanata za sistem menadžmenta kvalitetom i korišćenje njihovih usluga, Standard Srbije i Crne Gore, JUS ISO 10019, 2005.
- Van den Ban, A.W., Hawkins H.S. (1996). *Agricultural Extension*, Blackwell Science, UK.

THE ROLE OF ECOLOGICAL CONSULTING IN THE DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION IN SERBIA

Branko Mihailovic, Drago Cvijanovic, Gorica Cvijanovic

Abstract

Modern business conditions require establishing a network between economic, social and ecological criteria of resources allocation. Using the ecological consulting, which respects a situational approach in the paper, can make a balance between economic efficiency, socially responsible business and organic production standards. Approaching to the EU market imposes stricter business conditions, which reflect in tougher competition and numerous regulations in the field of the environment protection, protection of producers and consumers, etc. Consequentially, this paper had an ambition to point out to the significance of ecological consulting in the organic production affirmation in Serbia.

Key words: ecology, consulting, organic production, standards